

Çağdaş İspanyol Romanında Madrid*

Madrid in the Contemporary Spanish Novel

Şebnem Atakan *

Öz

Bu çalışmamızda Madrid şehrini ve onun Çağdaş İspanyol yazınındaki yerini inceleyeceğiz. Şehrin kuruluşu IX. yüzyıla dayanır. Madrid'in İspanyol Yazınına farklı ve daha derin içerikli olarak girmesi Realist Dönem yazarlarından Benito Perez Galdós'un yapıtlarıyla olur. Yaşamının büyük bir bölümünü bu şehirde geçiren yazar, köşe bucak her yerini bildiği ve her sınıftan insanı tanıdığı bu şehre ayrı bir sevgi duyardı. Daha önceleri konusu Madrid'te geçen romanlar yok değildi ama Galdós ile yaşayan, kanlı canlı, acı çeken, var olma savaşı veren insanlarıyla özdeşleşen bir Madrid karşımıza çıkar. Toplumsal çalkantılar nedeniyle zor yaşam koşulları içinde sürüklenen insanları anlatan Galdós'un izinden daha sonra Pio Baroja, Camilio Jöse Cela, Max Aub, Soledad Puertolas gibi yazarlar gider.

Abstract

We analyse the importance of Madrid in the Contemporary Spanish Novel in our study. The foundation of Spanish city Madrid dates back to the 9 th century

*Bu çalışma 22.04.2002 tarihinde İstanbul Cervantes Enstitüsü, Pandispanya Günleri çerçevesinde bildiri olarak sunulmuştur.

** Arş. Gör. Dr., A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

appears in the Spanish Literature for the first time in the works of Benito Perez Galdos, a realistic writer of the late nineteens. Galdos, who spent all his life in Madrid, knew characteristics of people, standard of their life and the atmosphere of the city in those days. We cannot claim that there wasn't any kind of writing about Madrid, but with Galdos it is the first time we observe a breathing Madrid with blood and tears and its citizens suffering and struggling for their lives. Pio Baroja, Camilio Jose Cela, Max Aub, Soledad Puertolas have followed Galdos in this sense with their novels and stories.

Bazı imgeler insanların yaşamında önemli yer tutarlar. Bir çiçek, bir şarkı, bir resim, bir şehir... Akılda oluşan, kimi çağrışımlarla hatırlanan bu imgeler, zaman zaman yaşamın tatlı sürprizleri olarak karşımıza çıkarlar. Yapıları, sokakları, yolları, bahçeleri ve tarihleri ile birbirinden farklı şehirlerin orayı tanıyan ya da bir dönem orada yaşayan insanlarda oluşturduğu çağrışımı çok farklıdır; çünkü somut deneyimler söz konusudur. Bu bağlamda şehir olgusuna örnek olarak sizlere çeşitli kültürlerin geçiş noktası olan Madrid'i ve onun İspanyol Romanındaki yerini vermek istiyorum.

Madrid'in tarihsel gelişimi çok eskilere dayanır. Şehrin temelleri; Endülüs bölgesinde hüküm sürmekte olan güçlü Kordoba Emiri I. Muhammet'in (850-886) dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıyı önlemek amacıyla Manzanares nehrine bakan tepeye bir savunma tabyası inşa ettirmek için oğullarından birini görevlendirmesiyle atılır. Daha sonraları bu yerleşim birimi gözetleme kuleleri ve evlerin de eklenmesiyle genişler ve giderek şehir görünümüne kavuşur. Ortaçağ boyunca varlığını ve gelişimini sürdüren şehir, XI. yy'da Kastilla Kralı VI. Alfonso'nun o zamanki başkent Toledo'ya yaklaşmak için Madrid'i fethetmesiyle el değiştirir. Bundan sonra giderek önem kazanmaya başlayan ve her şehre verilmeyen bazı ayrıcalıkları elde eden Madrid, Corteslerde (Meclis) temsil edilme yetkisine sahip 18 kentten biri olur. 1309 yılında tahtta olan IV. Fernando'nun Meclis'i Madrid'te toplaması ile şehir yeni bir kimliğe kavuşur. 1561 yılında II. Felipe daha önceki başkent olan Toledo'nun elverişsiz hava koşullarını ve ulaşım güçlüklerini ileri sürerek Madrid'i başkent yapar. II. Felipe'nin öldüğü 1598 yılına kadar şehir hızlı bir gelişim gösterir. Borbon Hanedanlığının yönetime geçmesiyle başkent merkezi özelliği daha da belirginleşir. Aydınlanma döneminin Madrid'i Gül Işık'ın "İspanya: Bir Başka Avrupa" adlı kitabında şöyle anlatılmaktadır: " *Madrid'in geniş, ağaçlıklı bulvarlarında ferah kocaman parklarında, Bourbon hanedanı krallarının yeni konutu Palacio de Oriente'nin apak Cephelerinde, Aranjeuz, La Granja gibi Versailles'den örneklenmiş zarif süslü püslü yazlık*

saraylarda, şirin av köşklerinde, Prado Müzesi gibi Yeni Klasik yapıların sade bir büyüklük esinleyen düz yüzeylerinde, Alcalá Kapısında, Cibeles çeşmesinde somutlaşır o aydınlık, şehirciliğiyle, mimarisiyle, süsülemeleriyle, tarihsel çevrenin birdenbire çarpıcı bir değişim geçirdiğini farkedersiniz. Hem o değişim öyle bir anlayışın ürünüdür ki eskiyle hiçbir uzlaşma olanağı yok gibidir; gri kırmızı cepheleri, Escorial'den örneklenmiş sivri kulelerinin, eğik çatılarının sert geometrisi yer yer ağır Barok süsülemeleriyle durgun, loş bir tantana izlenimi veren"Avusturyaylıların Madrid'i " bir yana itilmiş.... İtalyan elinden çıkma bir "Işıklar kenti Madrid" yapılmıştır.¹

XVIII. yüzyılda tüm Avrupayı ele geçirme eğiliminde olan Napoleon Bonaparte ve ordularının Madrid'e girmeleri ile Napoleon'un kardeşi Jose' Bonaparte yönetiminde şehirde yeni bir dönem başlar. XIX. yüzyılda tekrar yönetimi ele geçiren Borbon hanedanlığı, giderek nüfusu artan şehrin su gereksinimini karşılamak için su kanalları inşa ettirir, ulaşımı düzenlemek için de Atocha istasyonuna kadar demiryolu genişletilir. Borbon kralı XII. Alfonso ve daha sonra tahta geçen Maria Cristina dönemleri İspanya tarihinde önemli dönemlerdir. Büyük İspanya İmparatorluğu giderek güçsüzleşmekte, Latin Amerika'da bulunan son sömürgelerini peşpeşe yaptıkları savaşlar sonunda kaybetmektedir. Bunun sonucunda XIII. Alfonso'nun tahttan çekilmesinden sonra kurulan II. Cumhuriyet yönetimi sırasında şehirde yeni gelişmeler olur. Puerta del Sol ile Cuatro Caminos'u birbirine bağlayan ilk metro hattı da bu dönemde (1917) açılır. I., II. Dünya Savaşları ve İspanyol İçsavaşı sırasında şehir zarara uğrarsada onarımı her seferinde özgün mimarisi korunarak yeniden yapılır. İçsavaştan sonra yönetimi ele geçiren General Francisco Franco'nun yaklaşık (1939-1975) kırk yıl süren yönetimi boyunca Madrid'i ve yeni İspanyayı simgeleyecek katedral, Alcazar ve ülkedeki tek parti olan Falanjist Parti binası inşa edilir. Castellana ve Maria de Molina gibi caddeler genişletilir. Şehir başkente yaraşır görkemli bir konuma getirilir.

Madrid'in genel kuruluşu dikkate alındığında pek çok şehirden bir farkı olmadığı izlenimi uyandırır. Hatta ne denizi, ne kenarından geçen bir nehir ne de Paris'de olduğu gibi görkemli yapılar, büyük katedraller vardır. Ama buna karşın onda, pek çok şehirde bulunmayan kendine özgü etkileyici bir hava vardır. Bu farklı yapı özellikle sanatçılar için bir esin kaynağı oluşturmuştur. Yüzyıllar boyunca şiirlerde, şarkılarda, romanlarda görülen Madrid esintisi özellikle XIX. yüzyılın sonlarında dikkat çekici düzeyde artar. Bu artık bir etkileşim olmaktan çıkıp romanların özünü teşkil etmeye başlamıştır. Çünkü buhranlı ve karmaşık bir ortamda yaşanılırken bundan da direkt olarak etkilenen Madrid ve Madrid insanıdır.

¹ Gül Işık, İspanya: Bir Başka Avrupa, Metis Yayınları, İstanbul 1990, ss. 107,108

İspanya'nın tarihine geriye dönüp bakıldığında sürekli karışık görüşler arası bir çatışma yaşandığı görülür. Özellikle ilerici-gerici çatışması yüzyıllar boyunca sürmüş, doruk noktasına da XIX yüzyılda ulaşmıştır. İspanya'yı korumak isteyen Carlosçular ile Avrupalalaşmış bir İspanya dileyen Liberaller sürekli çatışmışlar ve ülke hep bir kaos içine sürüklenmiştir. Daha sonra 1868 devrimi ile Kraliçe II. Isabel tahttan uzaklaştırılarak kurulan yeni hükümet ile aşırı tutucu ve gerici baskılara son verilmiştir. Ama bu dönem uzun sürmeyerek İspanya'nın iliklerine işleyen ikilem tekrar su yüzüne çıkar ve onbir ay sonra cumhuriyetçi rejime son verilir ve Restorasyon dönemiyle sırayla başa geçecek olan Muhafazakar ve Liberal Partilerle geçici bir barış ortamı sağlanır. Toplumun içinde yaşadığı böylesi gelgitlerle dolu durum doğal olarak yazın ortamında etkiler. İspanyol Gerçekçi dönem yazarlarından Benito Perez Galdós'un "El Doctor Centeno" (Doktor Centeno)da Madrid'in bürokrat bölümünü, "La de Bringas" ve "Miau"da kentsoylu ve tüccar kesimi, "Fortunata y Jacinta" "Nazarin" ve "Misericordia" (Acımak) gibi romanlarında yoksul ve çaresiz Madrid yaşamını ortaya koyduğu yapıtları böylesi bir dönemin ürünleridir. Galdos bu yapıtlarıyla İspanyol yazınında bir ilke imza atmıştır. Daha önceleri kimi yazarlar tarafından şehir yaşamından söz edilmesine rağmen hiçbir yazar bu kadar yoğunlukta bir şehrin derinliklerine inmeyi başaramamıştır. Galdós'un başarısının nedeni öğrenim gördüğü, yaşamını sürdürdüğü, karış karış her yerini ezbere bildiği ve çeşitli sınıflardan insanlarla dostluk kurduğu bu şehir ile asla kopmayacak bir bağ kurmuş olmasıdır. Bu durumu en iyi Eleştirmen Casaldurero'nun şu sözleri özetler: "*(Galdos) 4 Ocak 1920 günü öldüğünde, Madrid halkı içinde bir şeyin uçup gittiğini hissetti.*"²

Galdós'un önemli yapıtları arasında sayılan ve 1897 yılında yayımlanan "Misericordia" büyük bir imparatorluktan sonra çöküş dönemine girmeye başlamış İspanya'yı anlatır. Romanın başkahraman Benina bir parça ekmeğini bile gereksinimi olanla paylaşan yoksul bir genç kadındır. Baş kahramanla kimi kahramanlardan farklı olarak tiyatrodan, barda değil daha çok hastahane köşelerinde, cüzzamlı komşunun evinde, sokakta dilenirken karşılaşırız. Ezilen insanın dostu olan Benina'nın en yakın arkadaşları, körlük derecesinde miyop olan Crescencia, yaşlı Flora, topal ve çolak Eliseo Martinez, her türlü hava koşuluna rağmen sokakta yaşayan bir başka kör kadın Pulido'dur. Her sınıftan, her dinden insanla anlaşmayı başaran Benina kendisiyle farklı dinden olan arap Almudena'ya da başı sıkıştığında yardım eder. Benina'nın zor günlerinde de ona yardıma koşan tek kişi Almudena olur. Başlıca mekanları Atocha caddesi ile Nunez de Arse'nin köşesinde bulunan, Lope de Vega, Cervantes, Ruiz de Alarcón gibi ünlü yazın

² J. Casaldurero, "Vida y obra de Galdos", Ed. Planeta, Madrid 1974, s.58

adamlarının ölüm törenlerinin düzenlendiği San Sebastian kilisesidir. Yazar belki de şehir-insan ilişkisini vurgulamak için romanı bu kilisenin tasviriyle başlatır:

San Sebastian bölge kilisesinin insanlar gibi iki yüzü vardır...Güzel ve anlamlı olan iki yüz; biri Canizares'e dizilen alt mahallelere, diğeri Angel Meydanında ki dükkan topluluğuna bakar. Her iki yüzünde ahlaki ve mimari yönü mükemmel bir biçimde birleşerek gerçek Madrid'i oluşturur.³

"1898 Felaketi" diye de adlandırılan dönem İspanya için bir dönüm noktası olmuştur. Küba, Filipinler ve Puerto Rico gibi elde kalan son sömürgelerin yitirilmesi ve yüzbinlerce insanın ya kendi ya da yakınlarının hayatlarını kaybetmeleri ya da sakat kalmaları, ekonomik sıkıntılar beraberinde bir çöküşü getirmişti. "98 Kuşağı" adındaki bir yazın kuşağının oluşumuna neden olan bu ortamın önemli yazarlarından Pio Baroja'nın kendi özyaşamından da esintiler taşıyan "La busca" (Arayış) romanı bu dönemi en iyi yansıtan romanlardan biridir. "Mala Hierba" (Kötü Ot) ve "Aurora Roja" (Kızıl Tan) ile oluşturdukları üçlemenin ilk kitabı olan "Arayış"(1904)ta Baroja kendisi için bir "alter ego" olan Madrid'e biraz duygusal ve biraz da düşünsel anlamda yaklaşır. Galdós'un çizdiği yoldan giden yazar, varoşları ve oradaki acımasız, katı, yoksul yaşamı başarıyla sergiler.

"Arayış" romanında kırsal kesimden büyük şehre göçen insanları simgeleyen baş kahraman Manuel aracılığıyla yeneler ve yenilenlerden oluşun bir dünyadaki yaşam savaşımı aktarılır. Manuel okulunu terkedip hizmetçilik yapan annesini bulmak için geldiği Madrid'de önceleri yalnızlık çekmesine rağmen, sonraları çeşitli iş deneyimleri sayesinde girdiği çevrelerde farklı sınıflardan insanları tanıma şansını elde eder. Romanın geçtiği bin dokuzyüzlü yılların başındaki Madrid'te başıboş bir düzen hüküm sürmektedir. Romanda da işte bu karmaşık ortamda "arayış" içindeki bir yerden bir başka yere sürüklenen ve ayakta kalmak için herşeyi göze alan insanlar anlatılır. Bu durumdaki insanlardan olan ve zaman zaman hırsızlık bile yapan Manuel ve onun yakın arkadaşları Vidal ve El Bizco'nun durumunu Baroja romanda şöyle tanımlamaktadır:

Üçlünün oluşturduğu topluluk dışarılarında, Ventas, Prosperidad, Doha Carlota Mahallesinde, Vallecas Köprüsünde ve Cuatro Caminos'da hırsızlık yapıyorlardı, kimsenin aklına bu topluluktan şüphelenmek gelmiyordu, çünkü işlenen suçlar daha çok bu konuda tecrübeli hırsızları çağırıyordu⁴

³ Benito Perez Galdos, "Novelas y Miscelenanea", Ed. Aguilar, Madrid 1982, s.685

⁴ Pio Baroja "La busca" Editorial Caro Raggio, Madrid 1972, s.234

Hırsızlığın, cinayetlerin ve her türlü suçun işlendiği şehirde yayımlanan El Pais gazetesinde sık sık çıkan haberlerden birinde, içinde bulunulan ortamın ne durumda olduğunu açıkça ortaya konur :

Geçen Haziran ayında Madrid'de 241 kişi değişik suçlardan tutuklandı. Bunların arasında iki cinayet, 42 hırsızlık, 19 gasp, 27 dolandırıcılık, üç tecavüz ve altı intihar vardı. Başka suçlardan da 1322 kişi göz altına alındı.⁵

Gün ışığında gizlenen yeterince açık görülmeyen gerçek Madrid yaşamı gece olunca olanca açıklığıyla sergilenir:

Sonra sokak kadınları, aracılar, avareler ortalıkta salınmaya başladılar. O saatlerde parazit, başıboş ve neşeli Madridde tavernaları, kumarhaneleri, salaş mekanları terk eden ekmeksiz ve barınaksız bir yığın insan, ağızlarında sigaraları konuşarak, gülerek açık seçik fıkralar anlatarak soğuktan korunmak için kapı kirişlerine sığınarak ordan oraya sürüklenerek sokaktaki sefaleti yaşıyorlardı.

Manuel'in girip çıktığı her yerin bir anlamı vardır. Annesinin hizmetçilik yaptığı Donya Casiana'nın evi zengin sınıfı, çıraklık yaptığı İgnacio'nun ayakkabı dükkanı yoksul ama onuruyla çalışan halkı, Cabrero'nun evi ise varoşların sefil yönünü yansıtır. Madrid'i Madrid yapan barlar ise çeşitli sınıftan insanların bir araya geldikleri yerlerdir. "La Blasa" genellikle varoşlardaki yaşamın dumanlı, rutubetli ve yoksul devamıdır. Duvarlan çinilerle kaplanmış ve zevkli döşenmiş "Chaparro" ise daha elit bir sınıfa hizmet ettiğini daha ilk görüşte ortaya koyar.

İspanyol Tarihinde bir başka önemli mihenk taşı İspanyol İçsavaşı (1936-1939)dır. Savaş bitip birçok insanın kanı döküldükten sonra yönetime geçen General Francisco Franco döneminde uygulanan sıkı sansüre rağmen yayınlanan kitaplar arasında konusu Madrid'de geçen pek çok roman vardı. Bunların başhocaları arasında Agustin de Foxa'nın İspanyol İçsavaşı hakkında yazdığı "Madrid de corte a cheka", Max Aub'un sürgündeyken anılarından yola çıkarak kaleme aldığı "La calle de Valverde", Ricardo Leon'un "Cristo en los infiernos" sayılabilir. Bu döneme damgasını vuran bir başka önemli yapıt da Camilio Jose Cela'nın "La Colmena" (Arı Kovanı) adlı romanıdır. 1945 yılında yazımına başlanan roman sansür kuruluşuyla geçen uzun savaşlardan sonra ancak 1951 yılında Buenos Aires'de (Arjantin) yayımlanabilmiştir. Toplumsal Gerçekçi romanın İspanyol Edebiyatındaki ilk örneklerinden olan bu kitapta bir parça Baroja, bir parça Galdós, biraz Azorin yani kendisinden önceki her yazardan bir etkileşim vardır.

⁵ Soledad Puertolas, "El Madrid de la lucha por la vida", Ed. Helios, Madrid 1971, s.71

⁶ Pio Baroja, a.g.y , ss. 296-297

1942 yılının suskun ve yilgın Madrid sokaklarında geçen roman, terk edilmişliği, yalnızlığı ve sefaleti gözler önüne serer. Arka arkaya yaşanan savaşlar ve umutlarını yitirip tükenen halk ayakta kalma savaşımı içindedir. Romanın odak noktası olan Madrid olanca açıklığıyla sanki resmi çekilir gibi kare kare görüntülenir. Üçyüze yakın kahraman aracılığıyla yazar büyükşehir insanı ve onun gerçeğini ortaya koyar. Bu romanda yoksul Madrid şair Martin Marco ile özdeşleşir. Bir leitmotif gibi romanın kimi yerlerinde karşımıza çıkan şairin şehirde yaptığı başıboş gezintileri aracılığıyla hem şehri hem de kahramanın iç dünyasını tanırız:

Martin soğuktan titrediğini fark eder ve Alvarez Quintero Kardeşler sokağının köşesindeki metro istasyonun ağzında durup yirmi santimlik kestane kebabı-dört tane- satın alır. Metro istasyonu, dışı koltuğunda oturur gibi açmıştır ağzını ve yaklaşan otomobillerle kamyonları yutuvermek için yapıldığı izlenimi bırakır.

Martin kestaneleri yemek için parmaklığa yaslanır ve gaz lambalarının ışığında dalgın dalgın sokak lambasını okur: "Alvarez Quintero Kardeşler... Şanslı heriflermiş doğrusu. Şuraya bak kentin göbeğinde bir sokağa adlarını vermişler, Retiro Parkında da heykelleri var. Güler misin ağlar mısın?"⁷

Martin Marco'nun aynı gece yaptığı bir metro yolculuğu sırasında geçtiği duraklarda yaşayan insanlara ilişkin görüşleri kırklı yıllarda zengin sınıfla ilgili bilgiler içerir:

Tuvalette oturan insanların altından kayıp gidiyoruz. Colön, iyidir bu semt; dükler, noterler ve birkaç darphane bekçisi. Gazete okuyan ya da göbeklerindeki kıvrımları seyreden bu insanlar bizden ne kadar uzak! Serrano: küçük beyler ve küçük hanımlar. Küçük hanımlar gece sokağa çıkmaz. Saat ondan sonra in cin top oynar bu mahallenin sokaklarında. Şimdi yemektedir tümü. Velazquez: yaşasın burası da küçük hanımlarla doludur. Doğrusu çok iyi bir metro bu. Operaya gidelim mi? Gidelim. Pazar günü at yarışlarına gittin mi? Hayır gitmedim. Goya: gösteri bitti.⁸

Martin Marco'nun karnını doyurmak için gittiği, memur Don Roberto ile evli kızkardesi Filo'nun evi ise Madrid'de yaşayan orta sınıf bir İspanyol ailesinin evidir:

González ailesi, İbiza caddesinin sonundaki, hani şu Salmon yasasıyla yapılan küçük sosyal konutlardan birinde oturan ve eşek gibi

⁷ Camilio Jose Cela, "An Kovanı", Çev: Alev Güçlü, Can Yayınları, İstanbul 1990, ss. 75-76

⁸ Camilio Jose Cela, a.g.y., s.80

*çalışmak pahasına kendi yağıyla kavrulan bir ailedir. Beş küçük çocuğun ve bir de çocuklara bakan hizmetçi kızın kahrını çeken kadıncağız, sabahtan akşama kadar didinir durur.*⁹

Romanda yer alan bir başka önemli unsur da çeşitli sınıflardan insanı bir araya gelmesine neden olan Donya Rosa'nın cafe'sidir. Tefecisinden sokak kadınına, bankerinden çalgıcısına, işsizden ayakkabı boyacısına toplumun geniş bir yelpazesi burada vaktini geçirir. Yönetim yanlısı, emrinde çalışanlara nefes aldirmayan baskıcı figür Donya Rosa bir anlamda yönetimi simgeler. Fuencarral, Campoamor, Apodaca gibi iyi semtlerde düzinelerle kiracısı olan ve paradan başka birşeyi önemsemeyen ve kimseye güvenmeyen, aşırı bir Hitler hayranı olan bu kadının "Sakın güvenme dostuna saman doldurur postuna." özdeyişyle de dile getirdiği gibi kendince prensiplere sahiptir.

Üç gün gibi kısa bir süreyi anlatan roman ile tanıdığımız ayrı uçlarda yaşayan bunca kahraman biz okuyucuların İçsavaş sonrası Madrid de yaşanan ortamı olanca açıklığıyla tanımamızı sağlar.

Günümüzün ünlü İspanyol kadın yazarlardan Soledad Puertolas kendi öz yaşamından hareket ederek kaleme aldığı ve annesiyle olan anılarından derlediği "Con mi madre" (Annemle Beraber) adlı anı kitabında, doğduğunuz ya da doğmasanız bile bir süre yaşadığınız, insanların tanıdığınız, sokaklarında dolaştığınız, havasının solukladığınız bir şehrin yaşamınıza ne derece önemli bir damga vurabileceğini kanıtlar.

Sözlerime Puertolas'ın annesinin ölümü ile içine düştüğü sarsıcı ortamı Madridle bütünleştirdiği şu cümleleriyle son vermek istiyorum: " *Evet annem yaşamının yarısından biraz fazlasını burada geçirdi, Madrid'te öldü, şimdi açıkça Madrid benim şehrim diyebilirim. İçimi saran melankoli Madrid'e geldiğimde yavaş yavaş nüfus eder; annemin ömrünün kırkiki yılını bu şehirde geçirmesi beni şaşırtmaz ve onun mahallesinde dolaşırken orada mutlu anlar geçirdiğini bilirim. Pazardaki her satıcıyı, dükkan sahiplerini, eczacıyı tanırđı.... Caddeden geçen her yaşam onunkiyle benzerlik taşırdı. Eski mahalleme gezerken nefes aldığım annemin de içine çektiği bu havayı onun bana miras bıraktığını artık biliyorum.*"¹⁰

⁹ Camilio Jose Cela, a.g.y., s.80

¹⁰Soledad Puertolas "Con mi Madre" Editorial Anagrama, Barcelona 2001, ss.99-100

KAYNAKÇA

BAROJA Pío, "La busca", Editorial Caro Raggio, Madrid 1972

CASALDUERO J., "Vida y obra de Galdos", Ed. Planeta, Madrid 1974

CELA, Camilio Jose\ "Arı Kovanı", Çev: Alev Güçlü, Can Yayınları, İstanbul 1990

GALDOS Benito Perez, "Novelas y Miscelenas", Ed. Aguilar, Madrid 1982

IŞIK Gül, "İspanya: Bir Başka Avrupa", Metis Yayınlan, İstanbul

PUERTOLAS Soledad, "Con mi Madre" Editorial Anagrama, Barcelona 2001

PUERTOLAS Soledad, " El Madrid de la lucha por la vida", Ed. Helios, Madrid